

"יודע כל פעול כי אתה פעלתו,
ויבין כל יצור כי אתה יצרתו
ויאמר כל אשר נשמה באפו,
ה' אלקי ישראל מלך ומלכותו
בכל מושלה"
(תפילה של ראש השנה)

דבר עליון מבית גנזי המלך... (זוהר ויחי רמ"ה)

ראש
השנה

גנזי המלך

כי לה' המלוכה...

לקראת ימי הדין טבע האדם להרגיש כבודות ודאגה. השאלה אם הרגשה הזאת באה מחמת אימת הדין ומשפט עליון היינו חרטה על מעשיו והרהורי תשובה או שהיא תחושה כמין משא כבד בלא חמדה שרצונו להעביר מעליו במהרה. המתבונן ישיכיל לדעת שטעם לדבר נובע מחוסר ידיעה במהות עבודת האדם בימים אלו כידוע שחוסר ידיעה מביא לידי חרדה. לכן ראוי לכל איש ישראל להתבונן ולדעת ענייני יום הדין בשורשם, להסיר את הספקות, להכין את עצמו בגשתו מול הדרת מלך שופט כל הארץ, בכוונה שלמה, בשליטה וחדוה לעבודתו יתברך.

אם השם יודע הכל מראש מה כה

הבהירה באדם?

הרפיון
הגדול אצל האדם בימים אלו הוא לחשוב הרי השם קובע מראש את הכל, וקבע לי מראש את מהלך החיים, יודע אם אני אחטא ואם אחזור בתשובה או לא, לכן מרגיש אדם שאין במעשיו תועלת, שכל מעשיו לא נובעים ממנו, וממילא לא מתאמץ ולא חושב מחשבות איך לשפר את מעשיו ולהתקרב יותר לקודש אלא חי לפי הזרם ומשקיע יותר בגשמיות כי בה מרגיש תועלת. אולם צריך לדעת יסוד גדול שהאדם בודל מדעתו, שהשם לא קובע לאדם מעשיו מראש אלא הרשות ביד האדם, רק האדם יחליט במעשיו. אמנם לא ניתן לשכל האדם להבין שילוב זה לכאורה מנוגד, אבל לא מעכב כלל עבודת האדם אלא להיפך מרבה הפליאה והרוממות בשם יתברך, שהוא מקור הבריאה ושליטה עליונה, להתרגש ולהתלהב במלאכת הקודש, ולהרבות התשוקה להתקרב למלך לקבל טוב ממנו וממילא לקיים חפצו יתברך להיטיב לעמו כאבא לבניו. ואין לנו להתעסק בחלק העליון והמופלא שלא נוגע לאדם. לכן כדי לתת מקום לעבודה זו תיקן בשביל האדם עולם שלם מתחילתו ועד סופו עם סדרים ומהלכים, אבל כח הבחירה נתנה אך ורק בידו, לצורך עבודה אמיתית, לתכלית הידועה לזכות את האדם. ועוד אומר הרמב"ם (הל' תשובה פ"ה ה"ה) אם השם קובע מראש לאדם על מעשיו היאך היה מצווה לנו על ידי הנביאים עשה כך ואל תעשה כך, הטיבו דרכיכם ואל תלכו אחרי רשעכם, הרי מתחלת ברייתו כבר הכל נגזר עליו, ומה מקום היה לכל התורה כולה.
לפי זה, אך ורק על האדם להתאמץ להחליט לחזור בתשובה ולתקן את עצמו ואת כל העולם כולו, ולעשות רצון המלך שאוהב צדקה ומשפט ורוצה בתשובה.

טעמים למשפט העליון, כדי לתקן את המעשים הרעים, שנדע שיש השגחה תמידית מלמעלה ולהימנע מן החטא, וכדי שתהיה יראת השם על העם.

"בראש השנה הקב"ה, מוהדש את כל המציאות לשנה חדשה. על כן הוזר הקב"ה לבדוק את בני אדם לראות איך לבנות זה הבנין, מי מושיך במערכת לשנה הבאה ומי לא, מי יקבל שפע ומי לא"

ואם בא אדם לשאול, למה להטיל פחד על העם, ומרגיש בכך כפייה ואכזבה שרוצים לשלוט עליו על כורחו. אולם צריך לדעת שחסד גדול עשה יתברך שמו לעמו, להטיל אימה יראה והתפעלות על האדם, כדי להרבות התשוקה להתקרב למלך וממילא לקבל טוב ממנו. ואם לא כן, היינו מזלזלים בו ח"ו והיו מתרחקים ממקור האור להשקיע בתאוות החומר ולהיות מסורים לכוחות הטומאה השוררים בחושך. וזה חסד גדול שעושה השם יתברך תמיד לנו והאדם לא מבחין את זה ומתרעם על מצבו כילד על אביו. וידוע שרק אבא יודע מה טוב ומה רע לבנו, ואנחנו רחוקים מאד להשיג מחשבתו הזכה והנדיבה, אבל כל חפצו הוא להעניק את הטוב שבידו לעמו. על זה האדם צריך להודות ולהתפלל שהשם לא יפסיק להתעקש אתו למנוע ממנו מה שרע לו.

למה ראש השנה נקבע ליום הדין?

מובא
במדרש (ויקרא רבה פ"כט ס"א) טעם שנקבע ראש השנה ליום הדין כי בכ"ה אלול נברא העולם וביום שיש לבריאתו שהוא א' תשרי נברא האדם ובאותו יום חטא וגם עמד בדין. ואמר לו הקב"ה זה סימן לבניך, כשם שעמדת בפני היום בדין כך ביום הזה עתידים בניך לעמוד בפני בדין. ועוד מובא ברמח"ל (דרך השם ח"ד פ"ה אות ד וקיצור הכוונות) כיון שהקב"ה ברא את האדם מראש השנה חוזר אותה הארה של בנייה וחיידוש לכן מחדש גם את כל המציאות לשנה חדשה. על כן חוזר הקב"ה לבדוק את בני אדם לראות איך לבנות זה הבנין, מי ממשך במערכת לשנה הבאה ומי לא, מי יקבל שפע ומי לא, וכל זה לצורך תיקון העולם.

אומר הזוהר (אמור צ"ט): מלכות הארץ הוא כעין מלכות שמים, שכל מה שהקב"ה מינה ועשה בארץ עשה כעין למעלה, וכשם שיש קטגור למה שהמזכיר לפני הבית דין את עבירות של האדם ולתבוע את הדין כך יש קטגור למעלה שבא לפני השופט העליון לתבוע את הדין. וקבע הבורא שיבא אליו יום אחד בשנה היינו ראש השנה כנזכר לעיל הטעם שבו נדון אדם הראשון וגם מחדש את הבריאה.

אם הכל גלוי לפני הבורא למה צריך משפט?

ואפילו
שהכל גלוי לפני הבורא יתברך ולכאורה לא צריך את כל הטקס המשפטי, אולם כך קבע בחסדו יתברך כדי שידעו העם שיש להם משפט ויכינו ויתקנו את עצמם לצאת זכאי מן הדין, כי חפץ השם בשוב עמו, ולא לתת פתחון פה לאדם לומר שדנו אותו בלא משפט. וממילא כל העולם יודע שיש דין ודיין בעולם והכל בהשגחה עליונה ולא הפקר שנאמר כי אני ה' אוהב משפט (ישעיה ס"א ח) וממילא תהיה יראת השם שורה על כל העולם שנאמר והאלקים עשה שיראו מלפניו (קהלת ג' ד). נמצא ג'

ידוע

מדברי הזוהר שכל פעולה שאדם עושה למטה מעורר ועושה רושם למעלה, אפילו בדיבור כמובא שם שקול היוצא מהפה של אדם עולה ובוקע אווירים ורקיעים ומעורר למעלה דיבור אחר וכו', ואפילו שאנחנו לא מבינים בנסתרות אבל אין ספק **שדברי רבי שמעון בר יוחאי עומדים וקיימים**, ואין לאדם ללגלג ולדחות מה שלא רגיל אליו, להיפך להבין שהשם ברא שני פנים לעולם, הנסתר והנגלה וזה כבוד המלכות כי אין דרך המלך לייצר דבר פשוט.

לזה אמרו חכמים מה נאה וראוי, בראש השנה, שהוא מקור וקביעות השפע של כל השנה, כנזכר לעיל שהשם מחדש את מערכת הבריאה, לעשות רושם טוב בעליונים לעורר שורש הטוב והשפע לאדם לכל השנה, כידוע שרק האדם קובע לעצמו, והשם בחסדו יתברך נתן לנו עצות לצורך זה. ואין להקל בסדר זה שעומד על סודות עמוקים, למשל מנהג לאכול תפוח בדבש או סוכר והטעם כי התפוח הוא רמז לשכינה שנקראת חקל תפוחין (שדה תפוח) וכוונת היום למתק את הדינים שלה, לכן אנו מכוונים להתמיקה על ידי האכילה כנ"ל, ועל זה הדרך בכל הסדר. לכן צריך האדם להביא על שולחנו פירות וירקות לפי סדר שקבעו חכמים, ולומר את הנוסח השייך לכל אחד ולאוכלם, וכך פועל ורושם בכל הבחינות היינו ראייה מישוש דיבור שמיעה ואכילה.

למה תוקעים בשופר ?

והנה ביום זה צווה הבורא לתקוע בשופר, למרות שגזרת הכתוב הוא שנאמר יום תרועה יְהִי לָכֶם (במדבר כט א), אולם הזוהר (אמור צט:ג) מבאר שהקב"ה עשה חסד גדול לעמו, כי מרוב אהבת בניו נתן להם עצה לעורר את הרחמים, לצאת זכאי מן הדין. וכך אמר שם שמכח קול השופר למטה מתעורר קול למעלה וכך כל הטענות של המקטרג מתבלבלים והדינים נכנעים ומתבטלים ועוברים מן העולם.

כי לה' המלוכה...

קודם בריאת האדם לא הייתה מלכותו יתברך ניכרת עד יום ראש השנה שבו נולד האדם וישב הקב"ה על כסא מלכותו. לכן, בזה היום ראוי להמליך את השם יתברך לעורר ולהזכיר לעם מציאות הבורא, הנהגתו עליונה, התפשטותו מלאה על כל היקום, ממשלתו יתברך על כל מעשיו וכבוד ממלכתו על כל בראיו. **שהוא משגיח על כל העולם כולו, והוא מהווה את כל הבריאה כלה**, המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים ומחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית. לכן תקנו חכמים נוסח התפילה על עניין המלוכה. ועל כן נתנו חכמים רמז נוסף למצוות שופר, שתוקעים בשופר על דרך הכתוב ותקעֶתם בשופר ואמרתם יְחִי הַמֶּלֶךְ. (מלכים א א לד) עיין ספר חמדת ימים (ח' ג פ"ז ס' כד).

העם הוציא להרגיש את המלך.

שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, אומר הזוהר (חיי שרה קכא) הרקיע דומה לכסא הכבוד והרוצה להמחיש כבוד מלכותו יתברך ישא עיניו ויסתכל אל השמים ויאמר מי ברא את הכוכבים והמזלות ברקיע ונתן מקום דרך ומסילה לכל אחד ואחד. שואל האדם למה לא רואים בחוש מציאות הבורא, להרגיש כבוד מלכותו בעולם, כדי שכולם יאמינו ויעבדו אותו. ובאין מענה גובר

החומר על השכל והחלטה מונחת שמאמין רק במה שהוא רואה. לב נבון יבקש דעת להתבונן בדרכי הבריאה וסדרי ההנהגה שאחרי שגילה בהר סיני כבוד מלכותו יתברך בעולם, **הסתיר את הוד שכינתו ורום מעלתו מעמו כדרך המלכים**. בא וראה, מלך בשר ודם לא יוצא לעם ככל אדם, ולא גלוי לנו דעתו והנהגותיו, וזה כבודו, לייצר כביכול פרישות בינו ולעמו, להטיל עליו אימה יראה והתפעלות. כי בהיותו מצוי בעם היו מזלזלים בו עם הזמן כי כך טבע הדברים כידוע. ועם כל זאת, לא ימנע בעיני העם הכרת פעולותיו והבחנת ממשלתו. כל שכן מלך מלכי המלכים שכבוד מלכותו יתברך הוא לסמל תכלית הקדושה והטהרה בהיותו פרוש, רם ונעלם מעמו. ואפילו שכינתו בגובהי מרומים, **משגיח על כל העולם כולו, מאיר על כל הארץ ולדרים עליה ומחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית**. ועוד טעם מובא ברמח"ל (דרך ה' ח"ד פ"ד אות ג) הקב"ה סידר את הבריאה באופן שכאשר מלכותו יתברך שמו נודעת בעולם וכל הברואים מודים בה, נפעל כביכול בחינת מלכות שמים, היינו שימלך על עולמו וימשך בכך הטוב והשלווה ותרבה ההארה הקדושה והטהרה, וכוחות הרע נכפים ומשועבדים ולא מקלקלים טובת העולם. ואם לא, הקב"ה מסתיר פניו ואינו מגלה כח ממשלתו וכוחות הרע מתפרצים ושולטים והוא כלל כל הרעות הנמצאות בעולם.

...
"אמרו חכמים עין רואה, אוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין. ולא רק מעשיי של אדם אלא אפילו מהשבוט לבו, קנאה, תהורות, שנאה, ליצנות, הנופה, נטירה, נקמה וכו'. הכל גלוי וצפוי לפניו, ובראש השנה הספרים נפתחים"
...
מלבד זה, צא וראה דרך העולם, פעמים רבות אדם מרגיש שהדברים מתגלגלים באופן לא מקרי, בהשגחה מדויקת ביותר, להביא אליו גמול מעשיו מדה כנגד מדה. או קורה לו אירוע לא מכוון או עיכוב והוא אמצעי למקרה אחר הראוי לו יותר או הצלה מרעה. **האם נאמר שהכל מקרה**. איך יתכן שקורה תופעה זו פעמים רבות ביום אחד אצל כל בני אדם בכל עיר בכל מדינה בכל ארץ בכל העולם. הלא היא השגחה עליונה וממשלתו יתברך על כל מעשיו, טובו ורחמיו על כל בריותיו, גילוי כבוד מלכותו יתברך. (פני המלך על מלכות שמים)

מי יעמוד בסוד ה'...

הדבר המונע את האדם להרגיש פחד ואימת הדין, הוא שלא מאמין שיש לו כח לבטל את מה שפגם כל השנה, טוען שאם חטא מוכרח שהשם גזר עליו עונש ומי יבא ויעלה אל מקום שלהבת יה לבקש לבטל ולמחוק רוע מעלליו, חושב היות המלך לא ותרו ומדקדק עם בריאותו בתכלית הדקדוק, להביא גמול מעשיו דקה מן הדקה, אין שום חרטה או פעולה שיבא להפך גזרת המלך. אולם יתבונן האדם אם הבורא קבע ימים אלו לחזור בתשובה ולבקש מחילה, סימן שכן רצונו יתברך, וכך נתן כח הדיבור והמחשבה לאדם, שבם יכול לתקן את עצמו ואת כל העולם כולו, ובלבד שיבא בהכנעה לפני המלך

וישפיל את עצמו כדל לבקש במר בוכה סליחה, וכבר אמרו חכמים (יומא פה:) האומר אחטה ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, כי המלך בוחן לבבות ומגלה עמוקות להוציא לאור את מחשבות ורצון הלב. על זה אומרים בתפילת מוסף, לפניך נגלו כל תעלומות והמון נסתרות שמבראשית, הכל גלוי וצפוי לפניך, כי תביא חוק וזכרון להיפקד כל רוח ונפש להיזכר מעשי טובים והמון נסתרות לאין תכלית. מי יעמוד בסוד השם לנסות להבין הנסתרות הבורא, שופט כל יצורי עולם שכל משפטיו אמת וקיים לעד.

והשליך כנצולות ים כל הטאתם

מטבע הדברים לקראת ימי אלו, אצל כל איש ישראל, לזרז את עצמו לשנות את מידותיו הרעות ולתקן את מה שפגם, להרבות זכויות להכריע את מידת הדין, כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין. אולם עינינו רואות שלא כן אצל המון העם שאפילו באים לשפוך שיחה ולדרוש סליחה מאדון האדונים לא נותנים אל לבם לשנות את טבעם. טוען האדם שכן הוא נולד וכך העולם צריך לקבל אותו ולא עולה על דעתו שהוא טועה, ורחוק הוא מאד מתכלית ביאתו לעולם הזה, היינו לתקן את נשמתו להיות כלי קיבול לקבל הטוב מהמלך כי כך חפצו, להיטיב לעמו, והמונע את זה עתיד לתת את הדין. אמרו חכמים (אבות ב א) עין רואה, אוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין. ולא רק מעשיו של אדם אלא אפילו מחשבות לבו, קנאה, תחרות, שנאה, ליצנות, חנופה, נטירה, נקמה וכו'. ואל יחשוב האדם שלא כבוד שמו יתברך להשגיח על פרטי פרטים של האדם אלא הכל גלוי וצפוי לפניו, ובראש השנה הספרים נפתחים. לכן ישכיל המשכיל להיזהר על מחשבותיו שיהיו לפי דרכי האמת והצדק, כותב הרמב"ם (הל' תשובה פ"א ה'ג) שאלו העוונות קשים מאותן שיש בהן נעשה כגון זנות וגזל וגניבה שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש מהם. ועליו לדעת שהעוצר רוחו ומתאפק לפני זולתו, אמנם הוא חושב שמפסיד לפניו אבל הוא מרוויח בעוזו ותעצומות לפני הבורא למעלה. לזה נוהגים ביום ראשון ללכת לים או ליד בור מים ולומר סדר תשליך, ומשליכים למצולות ים כל החטאים והקטגורים, כידוע שמים מורים על החסדים, ונמתקים בכך כל הדינים והגבורות.

הארת מלכות בראש השנה

התורה הקדושה עומדת על חכמה עמוקה ומפוארת, ומרוב חשיבותה סודה טמון כאוצר יקר, ורק המשתדל בה בעמל והשתוקקות זוכה להרגיש נעימות ומתיקות שבה. אבל המקיים אותה בידיעה מועטת ולא מסודרת אינה אלא עליו כמשא כבד בלא חמדה, ובכך מזלזלים ולא משגיחים בה. על זה בת קול יוצאת בכל יום ויום ואומרת, **אוי להם לבריות מעלבוניה של תורה**. לכן יש לכבד ולקיים את כל דברי חכמים אפילו שנראים קלים בעיניו, שהגם שלא כל פירושים גלויים לנו, עומדים הם על סודות עליונים, ברומו של עולם. וזו ההארה המתגלה בראש השנה, שהוא יתברך נסתר ומשפטיו נסתרים כדרך המלך, שעצם הסתר הנהגותיו וחוקותיו, ואי השגת פעולותיו וגזרותיו, מראים פאר והדר, התפעלות ופליאה, פרישות ורוממות, ומגלים בחינת מלכותו יתברך בעולם.